

Оригинални научни рад

UDC: 911.3:338.48(497.11)
DOI: 10.2298/IJGI1202067B

АНАЛИЗА ИСКУСТАВА СТАНОВНИКА БЕОГРАДА И НОВОГ САДА У ТУРИЗМУ КРСТАРЕЊА

Дејан Берих^{*1}, Ана Јовичић^{**}

^{*} Секретаријат за културу и јавно информисање, Влада АПВ, Нови Сад

^{**} Департаман за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ, Нови Сад

Примљено 23 априла 2012; рецензирано 23 јуна 2012; прихваћено 14 августа 2012

Апстракт: Предмет рада су досадашња наутичка искуства локалног становништва Новог Сада и Београда. Циљ рада је утврдити како домаћа популација (која је већ крстарила, али и она која није) доживљава нашу земљу у погледу крстарења. Истраживање се базирало на спровођењу интервјуа са локалним становништвом у Новом Саду и Београду. Разговори, уз структурирани упитник, обављали су се од марта до јуна 2010. године, са задатком утврђивања претходних и потенцијалних дестинација крстарења, као и ставова о потенцијалима Србије у погледу наутичког туризма. Значај рада се пре свега заснива на обогаћивању знања о сегменту туризма који је предмет рада. Добијени резултати могу помоћи даљим проучавањима узрочно-последичних веза између крстарења и искустава локалног становништва у наутичком туризму.

Кључне речи: Крстарења, Нови Сад, Београд, искуства.

Увод

Током протекле деценије, „индустрија“ крстарења је захваљујући одрживом расту значајно профитирала (Dickinson & Vladimir, 1997). Међутим, иако је имала три пута бржи раст од остатка туристичког сектора, крстарења ипак представљају његов релативно мали удео (1,8–2,2%) у смислу броја путника (GP Wild International, 2007). Светско тржиште крстарења је имало стабилан раст са 9,9 милиона у 2001. до 15,2 милиона путника у 2006. години (IRN Research, 2008). Данас, савремени крузери за морска, али и за речна крстарења представљају права технолошка чуда, нудећи алтернативни вид одмора многим туристима (Quatermaine & Peter, 2003).

¹ bericdejan@gmail.com

У Србији основни услов манифестовања међународних туристичких крстарења је пловност речних токова за туристичке бродове (Гавриловић & Дукић, 2002). Међутим, међународна туристичка крстарења у Србији се одвијају искључиво паневропским Коридором 7, и то на реци Дунав, на Сави (само на њеном ушћу) и на Тиси (у занемарљивом броју). Стога је река Дунав окосница међународних туристичких крстарења у Србији, а Нови Сад и Београд су једини пунктови где се могу видети инострани туристички бродови у пристаништима. Коридор 7 је дефинисан и у оквиру Уједињених нација (*UN/ECE*) Европским споразумом о главним унутрашњим воденим путевима од међународног значаја (*AGN*) (Драгин, 2010).

Потреба за истраживање проблематике наутичког искуства домаће популације темељи се и на чињеници да је према Стратегији развоја туризма Србије (МНСЕФ, 2005) наутика један од приоритетних туристичких производа за Србију. Наутички туризам заснован на међународним крстарењима (крузевима) Коридором 7 је предмет тражње, односно интересовања туриста већег броја земаља Централне и Југоисточне Европе. Они обично већ имају претходно искуство у крстарењима, а у фокусу овог истраживања је локално становништво Новог Сада и Београда и његово досадашње искуство у том сегменту туризма. Циљ рада је да се прикажу и анализирају разлике у ставовима између становника Новог Сада и Београда према наутичком туризму.

Због тога, али и због чињенице да је Србија интегрални део понуде за међународна туристичка крстарења Коридором 7 на иностраном тржишту, приступило се анализи ставова грађана, односно присутности и препознатљивости значаја крузева Коридором 7 у Србији од стране њеног становништва, применом анкетног истраживања.

Док су почетна истраживања крстарења била више усмерена на економске аспекте туризма (Henthorne, 2000; Dwyer & Forsyth, 1998; Vina & Ford, 1998), новија истраживања су више пажње посветила идентификовању различитих фактора који утичу на доношење одлука за крстарење (Duman & Mattila, 2005; Petrick, 2004; Li & Petrick, 2008). Од домаћих аутора треба истаћи Драгин (2010) која је дала велики допринос у области међународних туристичких крстарења Коридором 7. Такође, специјалиста за наутички туризам, Крста Пашковић (2011) је дао неизмеран допринос академској јавности својим искуством као практичар. Ова очигледна оскудност истраживања која се односе на крстарења може се приписати статусу нише туризма коју овај домен има у оквиру туризмолшке

истраживачке заједнице, и његовој урођеној интердисциплинарности (тј. захтева комбинацију бродарства са туризмом) (Parathanassis & Beckmann, 2011).

Методологија истраживања

Попуњавање специјализованих структурисаних упитника је спроведено код популационог узорка који је обухватио 200 особа. Истраживање са акцентом на локално становништво у Новом Саду и Београду (који су политички, економски, културни и туристички центри Србије, али и главни пунктови на Коридору 7 у Србији са пристаништима за туристичке бродове за масовна речна крстарења) спроведено је у периоду март – јун 2010. године.

Ради јаснијег сагледавања досадашњег наутичког искуства становништва Србије у местима главних пристаништима крузера извршена је ова анализа. Током истраживања сакупљени су следећи подаци, који су презентовани приказивањем одговора на појединачна питања из упитника (отворена и затворена) који се састоји из три дела:

- демографски профил испитаника,
- досадашња туристичка искуства испитаника у погледу међународних туристичких крстарења и
- упознатост становништва са крузевима Коридором 7 у Србији.

Истраживање је обављено анкетавањем случајног узорка личним контактом, односно техником „лицем у лице“. Подаци прикупљени анкетавањем унети су у SPSS базу података и све даље анализе спроведене су помоћу статистичког пакета за друштвене науке SPSS (Statistical Package for Social Science), верзија 17. Анализа података обухватила је фреквентну анализу и Хи квадрат тест.

Резултати истраживања

Анализом основних показатеља у првом делу истраживања приказана је структура испитаника према месту испитивања, полна и старосна структура, образовна, као и структура према економским показатељима (занимање и висина месечних прихода). Испитане су 104 особе из Новог Сада (52%) и 96 из Београда (48%). Додатним анализама сви општи социо-демографски показатељи о испитаницима су укрштани са питањима о досадашњем наутичком искуству.

Хи квадрат тестом покушали смо да откријемо статистички значајне разлике међу становницима Новог Сада и Београда по питању ставова повезаних са туристичким крстарењима и њиховим предходним искуством. Хи квадрат тест независности (Табела 2) показао је статистички значајну везу између становника Београда и становника Новог Сада и њиховог одласка на крстарења $\chi^2 (1, n=200) = 4,09, p=0,043, fi=0,15$. По Коеновом критеријуму (1988) величина утицаја (фи) је мала. Становништво Новог Сада је у већој мери (29,8%) одлазило на туристичка крстарења, од становника Београда (16,7%)

Табела 1. Социо-демографски профил испитаника

	Удео укупног броја испитаника	Да ли сте до сада крстарили?	
		Да	Не
Укупан број испитаника	200 (100%)	47 (23,5%)	153 (76,5%)
Град			
Београд	48,0%	8,0%	40,0%
Нови Сад	52,0%	15,5%	36,5%
Пол			
мушки	40,5%	13,0%	27,5%
женски	59,5%	10,5%	49,0%
Старосно доба			
16-24	21,5%	3,0%	18,5%
25-34	20,0%	4,5%	15,5%
35-44	17,5%	5,5%	12,0%
45-54	21,0%	5,0%	16,0%
55-64	13,5%	3,50%	10,0%
65+	6,50%	2,00%	4,50%
Степен образовања			
средња школа	33,0%	6,5%	26,5%
виша/висока школа	8,0%	2,0%	6,0%
факултет	58,0%	15,0%	43,0%
мастер/магисарске студије	1,0%	0,0%	1,0%
Висина месечних прихода			
до 20.000 дин	28,0 %	4,50%	23,5%
20.001-50.0000 дин	57,5%	13,0%	44,5%
50.001-100.000 дин	13,0%	5,0%	8,0%
Више од 100.000 дин	1,5%	1,0%	0,50%
Занимање			
студент	15,0%	2,0%	13,0%
запослен	74,0%	17,5%	56,5%
пензионер	9,0%	3,5%	5,5%
незапослен	2,0%	0,5%	1,5%

Други део истраживања посвећен је претходним искуствима испитаника повезаним са досадашњим туристичким путовањима и ставовима повезаним са туристичким крстарењима.

Табела 2. Хи квадрат тести и унакрсно табелирање (Град* Да ли сте до сада крстарили?)

Град	Да ли сте до сада крстарили?		Укупно	χ^2	Значајност (p)	Величина утицаја (Fi)
	Да	Не				
Нови Сад	31 (29,8%)	73 (70,2%)	104 (100,0%)	4,09	,043	,155
Београд	16 (16,7%)	80 (83,3%)	96 (100,0%)			
Укупно	47 (23,5%)	153 (76,5%)	200 (100,0%)			

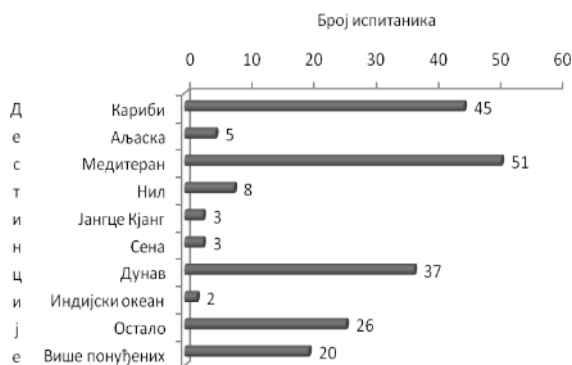
Чак 76,5% испитаних особа није до сада крстарило. Као разлоге за непредузимање крстарења анкетирани су навели велики број разлога, а 18% није дало никакав одговор. У највећем броју су се изјаснили да је новац (32%) главни дестимулишући фактор, односно недостатак истог. Од укупног броја испитаних, њих 8,5% није било у прилици да крстари, док 6,5% крстарење као облик провођења слободног времена уопште не занима. У много мањем проценту, у распону од 1% до 2,5% су наводили да немају са ким да крстаре, нису још изабрали дестинацију, обавезе их спречавају, здравствени разлози, страх их је, немају неки посебан разлог зашто до сада нису крстарили, и мањак слободног времена.

Табела 3. Одласци на туристичка путовања испитаника

	Испитаници	%
Ретко	52	26,0
1 годишње	72	36,0
Више пута годишње	76	38,0
Укупно	200	100,0

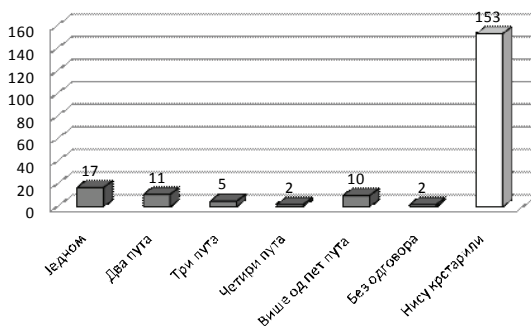
На питање да ли би волели да крстаре, односно да опет оду на неко крстарење, велика већина (86,5%) свих испитаника се изјаснила да би волела тако нешто, док је за 13,5% крстарење ипак нешто што не би желели да упражњавају, тј. да понове.

Када је реч о дестинацијама крстарења (Скица 1) топле географске ширине на којима се налазе Медитеран и Кариби би најпре изабрало 25,5%, односно 22,5% свих анкетираних. На трећем месту као потенцијално дестинацију крстарења испитаници су навели Дунав (18,5%) и тако га ставили у својим преференцијама испред осталих речних и морских акваторија. У далеко мањем проценту су се определили за Нил, Аљаску, Јангце Кјанг, Сену или Индијски океан.

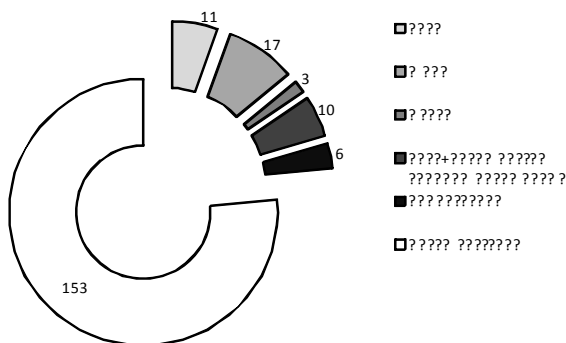
Скица 1. Потенцијалне дестинације крстарења испитаника

Они испитаници који су крстарили (њих 23,5%) изјаснили су се у вези броја (Скица 2) и одредишта својих крузова (Скица 3). Занимљиво је да је четвртина (5%) оних који су имали прилику да крстаре то чинила више од пет пута. Такође су утврђена претходна искуства о крстарењима везана и за различите типове акваторија.

Скица 2. Одласци испитаника на крстарења

Морима је крстарило 8,5% испитаника, рекама 5,5% њих, а океанима свега 1,5%. Од туристичких дестинација, до сада су кроз крстарења испитаници посетили Украјину, Хрватску, Египат, Грчку, Румунију, Немачку, Италију, Аустрију, Израел, Холандију, Енглеску, Црну Гору, Турску, Француску, САД и др. Што се тиче акваторија, крстарили су Дунавом, Нилом, Амазоном, Дњепром, Рајном, Влтавом, Сеном, реком Хадсон, Карипским морем, Средоземним морем, Босфором, Јадраном, итд.

Скица 3. Акваторије крстарења испитаника

У Табели 4 приказана су резултати Хи квадрат теста и унакрсно табелирање (Град* Где бисте волели да крстарите?).

Табела 4. Резултати Хи квадрат теста и унакрсно табелирање варијабли (Град* Где бисте волели да крстарите?)

Град	Где бисте волели да крстарите?			Укупно	X ²	Значајност (p)
	Океан, море	Река	И једно и друго			
Нови Сад	40 (38,5%)	33 (31,7%)	31 (29,8%)	104 (100,0%)	112,82	,002
Београд	61 (63,5%)	20 (20,8%)	15 (15,6%)	96 (100,0%)		
Укупно	101 (50,5%)	53 (26,5%)	46 (23,0%)	200 (100,0%)		

Хи квадрат тест независности показао је статистички значајну везу између становника Новог Сада и Београда и њихове жеље по питању дестинације крстарења $X^2(2, n=200) = 12,821, p=0,002$. Становништво Новог Сада је у значајно мањој мери (38,5%) заинтересовано за океанска и морска крстарења, од становника Београда (63,5%). Становници Новог Сада заинтересованији су за речна крстарења (31,7%), посебно за крстарење Дунавом (26%), што је накнадно утврђено, од становника Београда (20,8), који би као за дестинацију крстарења радије одабрали Медитеран (30,2%) или Карибе (14,4%).

Трећи део истраживања се односио на упознатост становништва са крузевима Коридором 7 у Србији. Испитаници су се показали као веома упућени када је реч о бродовима који крстаре Дунавом и пристају у Србији, пошто је чак 88% навело да је упознато са тим, док 12% није

имало претходна сазнања о томе. При том су особе које су до сада крстариле дале 92% потврдних одговора, а оне које нису 87%.

Међутим, када су упитани да ли знају да у Србији годишње пристане више од 100.000 туриста крузера њихови одговори су били у већинском проценту негативни. Укупно је 79,5% анкетног узорка рекло је да није упознато са тим податком, док је 20,5% рекло да јесте. У овом случају су испитаници са крузинг искуством дали 72% негативних одговора, а они који га нису имали 82%.

У највећем броју случајева (95%) испитаници сматрају да су крузери значајни за побољшање туристичког промета у Србији. При том је онај део становништва који није до сада крстарио дао 94% потврдних одговора, а онај који јесте, 98%.

Код следећег питања процентуално стање је донекле било и очекивано, јер је 88% анкетираних мишљења да Србија није уредила своје обале за пристајање бродова, а 12% сматра да је то, ипак урадила. Од оних који су већ крстарили то мисли 85%, а од оних који нису 89%.

Испитаници из свих старосних група анкетног узорка (њих 98%) верују да је Дунав један од битнијих ресурса за побољшање туризма и привредног развоја Србије, док су за 2% приоритетнији неки други ресурси. У истом проценту (98%) у важност Дунава верују и анкетирани са искуством у крстарењима као и они без њега.

Табела 5. Хи квадрат тести и унакрсно табелирање
(Град* Да ли сматрате да наутички туризам доприноси развоју туризма у Србији ?)

Град	Да ли сматрате да наутички туризам доприноси развоју туризма у Србији ?		Укупно	X ²	Значајност (p)
	Да	Не			
Нови Сад	101 (50,5%)	3 (1,5%)	104 (52%)	,180	,671
Београд	95 (47,5%)	1 (0,5%)	96 (48%)		
Укупно	196 (98,0%)	4 (2,0%)	200 (100,0%)		

Хи квадрат тест независности (Табела 5) није показао статистички значајну везу између становника Београда и становника Новог Сада и њихових ставова повезаних са доживљавањем наутичког туризма као фактора од значаја за развој туризма у Србији, $X^2(1, n=200) = 0,18, p = 0,67$.

Дискусија

У циљу утврђивања ставова локалног становништва у Новом Саду и Београду о присутности и значају крузева Коридором 7 у Србији, као и њиховог наутичког искуства спроведена је анкета кроз на узорку од 200 особа у 2010. години. На тај начин анализирана је потенцијална туристичка тражња, односно како туристи доживљавају Дунав у Србији, и какво су претходно наутичко искуство имали.

Утврђено је да су у питању особе недовољног туристичког искуства када су у питању крстарења. Свега 23,5% испитаника је у прошлости упражњавало такав вид туристичких кретања. Одмори који се односе на крстарења су одмори препуни искустава и нуде могућности за туристе да се укључе у друштвено јединствен и незабораван доживљај (Kwortnik, 2006). Cartwright и Baird (1999) запажају да су најчешћи разлози за избор путовања као што су крстарења посебан третман који се пружа путницима на морским и речним бродовима и укључивање у забавне активности (Erdeji, 2011), што су вероватно разлози због којих и испитаници имају жељу за овим путовањима. Финансијска средства, односно њихов недостатак су у 32% случајева били главни фактор дестимулације особама које нису до сада крстариле. Са друге стране те особе су у најмањим процентима у распону 1% до 2,5% наводиле да немају са ким да крстаре, нису још изабрали дестинацију, обавезе их спречавају, здравствени разлози, страх их је, немају неки посебан разлог зашто до сада нису крстарили, и мањак слободног времена.

Према одласку на туристичка путовања уопште, 60% испитаника учесника крстарења путује виша пута у току године, тако да су то особе са израженим туристичким навикама. Томе у прилог говори и податак да би 98% њих волело да у блиској будућности опет оде на неко крстарење. Међутим и 83% особа које нису до сада крстариле би желеле да искусе тако нешто, што је позитиван показатељ за домаћу тражњу да и она има интерес за упражњавање таквих путовања.

При објашњењу за коју би се потенцијалну дестинацију крстарења одлучили, Дунав је по одговорима испитаника на изненађујуће високом трећем месту, укупно се 18,5% свих анкетираних (и који си крстарили и који нису) одлучило за њега. Једино су Средоземље и топла мора Кариба пожељеније дестинације од Дунава. Иако је опште познато да представа коју путник има о одређеној дестинацији, често не представља њену реалност она, нажалост, увек утиче на процес одлучивања потенцијалних

туриста и на њихов избор дестинације. Врло добро позиционирање Дунава у овом истраживању добија тим више на снази, јер је прва речна акваторија за крстарење коју је изабрала домаћа популација (којој Дунав није апстрактан и далек), а иза њега у много мањим процентима се одлучила за Нил (4,0%), Јангце Кјанг (1,5%), или Сену (1,5%). Ово је дефинитивно двострука потврда – и тога да и људи из Србије имају жељу да упражњавају крстарења, али и тога да је Дунав, тј. Коридор 7 њихов први избор од речних крузева.

Међународна туристичка крстарења у свету се већ неколико година уназад укључују различите популационе групе, са све значајнијим уделом оних који су први пут учесници крузева (Dowling, 2006). Једна трећина од испитаника који су крстарили (њих 23,5%) је крстарила једном до сада, а занимљиво је да је четвртина оних који су имали прилику да крстаре то чинила више од пет пута. Cartwright and Baird (1999) констатују да су поједини туртисти упражњавали већи број крузева, с обзиром да сматрају да су алтернативни облици путовања неадекватни.

Морима је крстарило 8,5% испитаника, рекама 5,5% њих, а океанима свега 1,5%. Реком у комбинацији са неком другом воденом површином је крстарило 5% анкетираних а није се изјаснило у вези са овим питањем 3%. Од туристичких дестинација, до сада су кроз крстарења испитаници посетили Украјину, Хрватску, Египат, Грчку, Румунију, Немачку, Италију, Аустрију, Израел, Холандију, Енглеску, Црну Гору, Турску, Француску, САД и др. Што се тиче акваторија, крстарили су Дунавом, Нилом, Амазоном, Дњепром, Рајном, Влтавом, Сеном, реком Хадсон, Карипским морем, Средоземним морем, Босфором, Јадраном, итд.

Важно је истаћи да су испитаници (и са и без искуства у крстарењима) били скоро стопроцентно сагласни да су крузери значајни за побољшање туристичког промета у Србији и да је Дунав један од битнијих ресурса за побољшање туризма и привредног развоја Србије. Такође су се у сличним већинским процентима у обе категорије изјаснили да су упућени да бродови који крстаре Дунавом пристају и у Србији. Са друге стране, њихови већински негативни одговори (такође са минималним процентуалним разликама у обе групе) су се односили на њихова мишљења да Србија није уредила своје обале за пристајање бродова, као и да не знају да у Србији годишње пристане више од 100.000 туриста крузера (где су мало више негативних одговора дале особе које нису крстариле раније).

У погледу разлике у ставовима локалног становништва Новог Сада и Београда утврђене су разлике упражњавања туристичких крстарења и одабира дестинације. Становништво Новог Сада је у већој мери (29,8%) одлазило на туристичка крстарења, од становника Београда (16,7%). Становништво Београда заинтересованије је за океанска и морска крстарења (Медитеран, Кариби), од становника Новог Сада, који су би радије одлазили на речна крстарења, а посебно на крстарење Дунавом. Међутим, становници оба града сматрају да је наутички туризам значајан фактор развоја туризма у Србији.

Иако ово истраживање доприноси обogaћивању знања о наутичким искуствима домаћег становништва, ипак има и одређена ограничења. Резултати истраживања су ограничени на само два града у Србији – Нови Сад и Београд. Испитивањем становништва у више градова наше земље, добијени резултати би били поузданији и репрезентативнији. У вези са тим, док су испитаници били репрезентативни у погледу демографских профила, анкетни узорак се може окарактерисати као релативно мали. Из тога произилази да се добијени закључци не могу генерализовати на ширу туристичку, односно наутичку популацију.

Закључак

Крстарење рекама има симболичан удео у укупном туристичком промету Србије, али захтева и заслужује посебну пажњу. Растућа инострана тражња за овим све популарнијим обликом туристичке услуге, у протеклим годинама зпоказује стални пораст њене важности. Локално становништво у Новом Саду и Београду је такође препознало значај међународних туристичких крстарења Коридором 7 и својим коментарима и запажањима је показало да му и домаћа потенцијална тражња придаје значај.

Истраживањем су добијени генерални одговори на питања у вези са наутичким искуством домаће популације, при чему је била битна њена лична перцепција. Анализа одговора испитаника указује на неколико значајних и индикативних закључака. Становништво Новог Сада је у већој мери одлазило на туристичка крстарења, од становника Београда. Већина испитаника из оба града нису до сада крстарели, али би желели. Као разлог неупражњавања туристичких крстарења наводе недостатак новца. Дунав је рангиран као приоритетна дестинација за речна крстарења. Занимљиво је да је четвртина испитаника који су имали прилику да крстаре то чинила више од пет пута. Хи квадрат тест је показао да су становници Новог Сада у мањој мери заинтересовани за океанска и морска крстарења,

од становника Београда. Међутим, када је су питању ставови повезани са доживљавањем наутичког туризма као фактора од значаја за развој туризма у Србији, Хи квадрат тест није показао статистички значајну везу између становника Београда и становника Новог Сада. Већина испитаника (и оних који су већ крстарили и оних који нису) упућена је у постојање туристичких крстарења у Србији и њиховог значаја за туризам.

Овакви и слични подаци служе да се обезбеди правовремено прилагођавање трендовима туристичког тржишта у домену међународних туристичких крстарења Коридором 7. Добијени резултати могу помоћи даљим проучавањима узрочно-последичних веза између крстарења паневропским Коридором 7 и ресурса рецептивних земаља (у овом случају Србије) на којима се ова путовања заснивају, а све у циљу адекватног осмишљавања и пласмана туристичке понуде на инострано, али и на домаће тржиште. Развој нових тржишта се не дешава преко ноћи, и потребно је време туристичкој привреди као и потенцијалним путницима да разумеју природу и суштину нових производа (ЕСС Report, 2011).

Будућа истраживања у овој области би требало би да идентификују кључне разлоге за позитивна и негативна искуства туриста у наутичком туризму. На пример, квалитативне студије које би испитале зашто поједини туристи вреднују одређене компоненте својих искустава више у односу на неке друге (Hosany & Witham, 2010).

Наутички туризам представља туристички производ од стратешког значаја за развој туризма Србије, при чему су Нови Сад и Београд потенцијална места дугорочне тржишне атрактивности. Ово истраживање је у настојању да појасни димензије наутичких искустава користило постојеће методе, док би будућа истраживања ове области могла покушати да развију оригиналне методе како би њима боље обухватила многе атрибуте и аспекте наутичког искуства (Hung & Petrick, 2011).

Захвалност:

Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта бр. 176020 „Геотрансформације простора Србије – прошлост, садашњост и будућа решења“ Министарства просвете и науке Републике Србије. Аутори изражавају своју захвалност уреднику и анонимним рецензентима на њиховим конструктивним коментарима и сугестијама који су помогли у обликовању овог рада.

Литература

- Vina, L. D. L., & Ford, J. (1998). Economic impact of proposed cruiseship business. *Annals of Tourism Research*, 25(4), 205-208
- Гавриловић Љ., & Дукић, Д. (2002). Реке Србије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- GP Wild International (2009). Contribution of Cruise Tourism to the Economies of Europe. Retrieved February 2, 2009, from maritime industries forum. http://www.mif-eu.org/ECC_Report_6.pdf.
- Dickinson, B., & A. Vladimir (1997). *Selling the Sea: An Inside Look at the Cruise Industry*. New York: Wiley.
- Dowling, R. K. (2006). *Cruise Ship Tourism*. Oxfordshire: CAB International
- Драгин, А. (2010). *Међународна туристичка крстарења Коридором 7*. Монографија. Универзитет у Новом Саду, Нови Сад: ПМФ, ДГТХ.
- Duman, T., & Mattila, A. S. (2005). The role of affective factors on perceived cruise vacation value. *Tourism Management*, 26, 311-323
- Dwyer, L., & Forsyth, P. (1998). Economic significance of cruise tourism. *Annals of Tourism Research*, 25 (2), 393-415
- ECC 2011/2012 Report (2011). Making a real social and economic contribution to Europe's economy. Retrieved June 27, 2012, from ECC web site. <http://www.europeancruisecouncil.com/content/ecc.pdf>
- Erdeji I. (2011). Collection of Papers from *Contemporary Trends in Tourism and Hospitality 2011*. Importance of Entertainment and Leisure Organisation on the RiverCruise Ships, on the River Danube, for the Guest Satisfaction, Novi Sad: Faculty of Sciences, DGTH, 76-82
- IRN Research (2008, April 25). IRN Research. Retrieved February 14, 2009, from European Cruise Council – Statistics & markets 2007. <http://www.irn-research.com/main/content/download/201/721/file/ECC2007Statsandmarts2007.pdf>.
- Kwortnik, R. J. (2006). Carnival Cruise Lines: Burnishing the Brand. *Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly*, 47, 286-300
- Li, X., & Petrick, J. F. (2008). Examining the antecedents of brand loyalty from an investment model perspective. *Journal of Travel Research*, 47, 25-34
- Министарство трговине, туризма и услуга Републике Србије, Horwath Consulting Загреб и Економски факултет Београд (МНСЕФ) (2005). Стратегија туризма Републике Србије – Први фазни извештај. Министарство трговине, туризма и услуга Републике Србије, Београд.
- Papathanassis, A., & Beckmann, I. (2011). Assessing the poverty of Cruise theory hypothesis. *Annals of Tourism Research*, Vol. 38, No. 1, 153–174

- Pašković K. (2011). Collection of Papers from *Contemporary Trends in Tourism and Hospitality 2011*. The Danube Propeller Master Plan for Regional Development of Nautical Industry and Tourism; A Project Founded In Reality Novi Sad: Faculty of Sciences, DGTH.
- Petrick, J. F. (2004). The Roles of Quality, Value, and Satisfaction in Predicting Cruise Passengers' Behavioral Intentions. *Journal of Travel Research*, 42 (4): 397-407
- Cartwright, R., & Baird C. (1999). *The Development and Growth of the Cruise Industry*. New York: Butterworth-Heinemann.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd edn). Hillsdale, NJ:Lawrence Erlbaum Associates.
- Henthorne, T. L. (2000). An analysis of expenditures by cruise ship passengers in Jamaica. *Journal of Travel Research*, 38, 246-250
- Hosany, S., & Witham, M. (2010). Dimensions of Cruisers' Experiences, Satisfaction, and Intention to Recommend. *Journal of Travel Research*, 49 (3), 351-364.
- Hung, K., & Petrick, J. F., (2011). Why do you cruise? Exploring the motivations for taking cruise holidays, and the construction of a cruising motivation scale. *Tourism Management* 32, 386-393.
- Quatemaine, P., & Peter, B. (2003). *Cruise: Identity, Design and Culture*. London: Laurence King.
- Wild, P., & Dearing, J. (2000). Development of and prospects for cruising in Europe. *Marit. Pol. Mgmt.*, 27(4), 315-333